

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΑΝΟΙΚΤΑ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

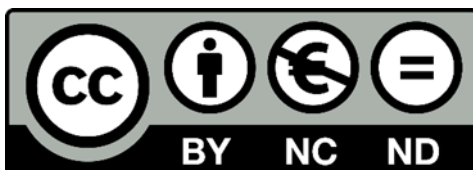
Τίτλος Μαθήματος: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα - Θεματογραφία II

Ενότητα: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα 5

Διδάσκουσα: Καθηγήτρια Ελένη Χουλιαρά - Ράϊου

Τμήμα: Φιλολογίας

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Α. ΚΕΙΜΕΝΟ

Οἶμαι τοίνυν ἅπαντας ἄν ὑμᾶς ὁμολογήσαι, τάδε δεῖν ὑπάρξαι τῷ δημοτικῷ, πρῶτον μὲν ἐλεύθερον [αὐτὸν] εἶναι καὶ πρὸς πατρός καὶ πρὸς μητρός, ἵνα μὴ διὰ τὴν περὶ τὸ γένος ἀτυχίαν δυσμενῆς ἢ τοῖς νόμοις, οἱ σώζουσι τὴν δημοκρατίαν, δεύτερον δ' ἀπὸ τῶν προγόνων εὐεργεσίαν τινὰ αὐτῷ πρὸς τὸν δῆμον ὑπάρχειν, ἢ τό γ' ἀναγκαιότατον μηδεμίαν ἔχθραν, ἵνα μὴ βοηθῶν τοῖς τῶν προγόνων ἀτυχήμασι κακῶς ἐπιχειρεῖν ποιεῖν τὴν πόλιν. τρίτον σώφρονα καὶ μέτριον χρῆ πεφυκέναι [αὐτὸν] πρὸς τὴν καθ' ἡμέραν δίαιταν, ὅπως μὴ διὰ τὴν ἀσέλγειαν τῆς δαπάνης δωροδοκῆ κατὰ τοῦ δήμου. Τέταρτον εὐγνώμονα καὶ δυνατὸν εἶπεῖν·

Αισχίνου, *Κατὰ Κτησιφῶντος* 169-170

Β. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Τελικές είναι οι δευτερεύουσες προτάσεις, οι οποίες εκφράζουν τον σκοπό του ρήματος της προσδιοριζόμενης (συνήθως κύριας) πρότασης. Το ρήμα δηλαδή της τελικής πρότασης και το ρήμα της προσδιοριζόμενης πρότασης (που δηλώνει κίνηση ή ενέργεια) έχουν σχέση αιτιατού-αιτίου. Οι τελικές προτάσεις είναι προσδιορισμοί του τελικού αιτίου (τέλος = σκοπός), ανήκουν στις δευτερεύουσες επιρρηματικές, είναι προτάσεις επιθυμίας και επομένως λαμβάνουν κανονικά άρνηση *μή*.

α) Εισαγωγή

Οι τελικές προτάσεις εισάγονται με τους τελικούς συνδέσμους: *ἵνα*, *ὅπως*, *ὥς* (= για να), όταν είναι καταφατικές και *ἵνα μή*, *ὅπως μή*, *ὥς μή*, *μή* (= για να μη, προκειμένου να μη), όταν είναι αρνητικές. Στους ποιητές χρησιμοποιούνται για την εισαγωγή των τελικών προτάσεων οι σύνδεσμοι: *ὄφρα*, *ἕως*, *ἕως* (= για να).

- Οι τελικοί σύνδεσμοι ήταν στην αρχή τοπικά, τροπικά και χρονικά επιρρήματα. Το *ἵνα* ήταν δεικτικό (= εκεί) και συνηθέστερα αναφορικό τοπικό επίρρημα (= όπου) *Κείνους δὲ κίχησόμεθα πρὸ πυλάων ἐν φυλάκεσσ' ἵνα γάρ σφιν ἐπέφραδον ἠγερέθεσθαι* (Ομ. *Ιλιάς* 10.126-127). Η χρήση μάλιστα αυτή διατηρήθηκε και στους κλασικούς χρόνους. Το *ἵνα*, όταν συνοδεύεται από το αοριστολογικό *ἄν*, είναι πάντοτε αναφορικό τοπικό επίρρημα *Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Κόρινθον τὴν ἐπὶ Θράκης στρατεῖαν παρεσκεύαζεν, ἵνα περ καὶ τὸ πρῶτον ὄρμητο* (Θουκ. *Ἱστορία* 4.74. 1) - *Πατρίς ἐστὶ πᾶσ', ἵνα ἄν πράττη τις εὖ* (Αριστοφ. *Πλοῦτος* 1151). Τα *ὅπως* και *ὥς* ήταν αναφορικά τροπικά επιρρήματα (= ὅπως ή πως έτσι) *Ἄσσον ἴθ' ὥς κεν θᾶσσον ὀλέθρου πείραθ' ἵκηαι* (Ομ. *Ιλιάς* 20.429), ενώ τα *ὄφρα*, *ἕως*, *ἕως* ήταν χρονικά (= ἕως ὅτου) *Τλήτε, φίλοι, καὶ μείνατ' ἐπὶ χρόνον, ὄφρα δαῶμεν* (Ομ. *Ιλιάς* 2.299). Ο αρνητικός τελικός σύνδεσμος *μή* προήλθε από το ενδοιαστικό *μή* *Ἀπόστιχε, μή τι νοήση Ἥρη* (Ομ. *Ιλιάς* 2.522-523). Τέλος στους

τελικούς συνδέσμους για μεγαλύτερη σαφήνεια συνάπτονται τα μόρια *περ* και *δή* (= ακριβώς για να). Μάλιστα με το *δή* είναι δυνατόν να ενέχεται και κάποιου είδους ειρωνεία *Ἴνα δὴ ἐλεύθερος ἦς* (Πλάτ. *Μένων* 86d).

β) Εκφορά

Οι τελικές προτάσεις εκφέρονται με:

1) Υποτακτική βουλητική, όταν η τελική πρόταση δηλώνει την επιθυμία του υποκειμένου για την επίτευξη κάποιου σκοπού. Σε αυτή τη σύνταξη, η τελική πρόταση συνήθως εξαρτάται από ρήματα αρκτικού χρόνου *Ἀργύριον αἰτοῦσι, ἵνα ἀγοράσωνται τὰ ἐπιτήδεια* (Δημοσθ. *Κατὰ Πολυκλέους* 55).

2) Υποτακτική του προσδοκώμενου, συνοδευόμενη από το αοριστολογικό ἄν' η σύνταξη αυτή απαντά μόνο όταν η τελική πρόταση εισάγεται με τα *ὅπως*, *ὡς* (όχι όμως και με το *ἵνα*) και δηλώνει ότι ο σκοπός είναι προσδοκώμενος υπό προϋπόθεση, η οποία είτε δηλώνεται, είτε εννοείται *Ἴσθι πᾶν τὸ δρώμενον, ὅπως ἂν εἰδῶς ἡμῖν ἀγγελίης σαφῆ* (Σοφ. *Ἡλέκτρα* 41).

3) Ευκτική του πλαγίου λόγου αντί Υποτακτικής, όταν υπάρχει εξάρτηση από ιστορικό χρόνο. Στη σύνταξη αυτή το περιεχόμενο της τελικής πρότασης μεταφέρεται στο παρελθόν του λέγοντος ή γράφοντος και ο σκοπός παρίσταται αβέβαιος και πιθανός, ως προς την πραγματοποίησή του *Μένων δῆλος ἦν ἐπιθυμῶν ἄρχειν, ὅπως πλείω λαμβάνοι* (Ξεν. *Κύρου Ἀνάβασις* 2.6.21).

- Είναι δυνατόν σε μια τελική πρόταση να χρησιμοποιείται Ευκτική του πλαγίου λόγου αντί Υποτακτικής, ακόμη και αν η εξάρτηση γίνεται από αρκτικό χρόνο. Δηλαδή όταν στην πρόταση εξάρτησης ο ενεστώτας είναι ιστορικός, οπότε η τελική πρόταση μόνο φαινομενικά εξαρτάται από αρκτικό χρόνο, ενώ στην πραγματικότητα εξαρτάται από ιστορικό ή όταν χρησιμοποιείται μεν ενεστώτας, αλλά ταυτόχρονα δηλώνεται και πράξη παρελθούσα, οπότε ο σκοπός ανήκει στο παρελθόν *Ἄστράγης...καὶ φύλακας συμπέμπει ἐφ' ἵππων πρεσβυτέρους, ὅπως ἀπὸ τῶν δυσχωριῶν φυλάττοιεν αὐτὸν* (Ξεν. *Κύρου Παιδεία* 1.4.7) - *Ἐκεῖνοι δὲ οἴχονται, ἵνα μὴ δοῖεν δίκην* (Λυσ. *Ἦπερ Πολυστράτου* 21).

4) Απλή Ευκτική, χωρίς να προηγείται ιστορικός χρόνος. Αυτό συμβαίνει είτε γιατί υπάρχει έλξη από προηγούμενη Ευκτική, είτε γιατί ο σκοπός δηλώνεται ως μια απλή υποκειμενική και αβέβαιη σκέψη-επιθυμία του ομιλητή *Ἴσως δέ που ἢ ἀποσκάπτει τι ἢ ἀποτειχίζει, ὡς ἄπορος εἶη ἡ ὁδὸς* (Ξεν. *Κύρου Ἀνάβασις* 2.4.4) - *Βασιλεὺς περὶ παντὸς ἂν ποιήσαιτο ἡμᾶς ἀπολέσαι, ἵνα καὶ τοῖς ἄλλοις Ἑλλησι φόβος εἶη ἐπὶ βασιλεῖα μέγαν στρατεύειν* (Ξεν. *Κύρου Ἀνάβασις* 2.4.2).

5) Αντί Ευκτικής του πλαγίου λόγου διατηρείται η Υποτακτική και μετά από ιστορική εξάρτηση, στις εξής περιπτώσεις:

- Όταν ο σκοπός κείται στο παρελθόν, αλλά παρίσταται ως μια πράξη που διαρκεί και στο παρόν ή και το μέλλον του λέγοντος. Στη σύνταξη αυτή δίνεται

έμφαση στο σκοπό, αφού αυτός εμφανίζεται ως σκοπός που θετικά προσδοκάται η επίτευξή του στο παρόν ή το μέλλον. Απεναντίας η Ευκτική του πλαγίου λόγου δηλώνει σκοπό αβέβαιο και απλώς δυνατό *Ἡρακλῆς ἀγῶνα μὲν σωμάτων ἐποίησεν, φιλοτιμίαν δὲ πλούτου, γνώμης ἐπίδειξιν ἐν τῷ καλλίστῳ τῆς Ἑλλάδος, ἵνα τούτων ἀπάντων ἔνεκα εἰς τὸ αὐτὸ συνέλθωμεν* (Λυσ. Ὀλυμπιακός 2).

- Όταν ο ομιλητής παριστά για έμφαση σκοπό του παρελθόντος, όπως τον συνελάμβανε και τον διατύπωνε το δρων πρόσωπο στο παρόν και το μέλλον του. Αυτή η σύνταξη χρησιμοποιείται συχνότατα από ιστορικούς και κυρίως από τον Θουκυδίδη, γιατί έτσι προσδίδεται παραστατικότητα σε γεγονότα του παρελθόντος *Ἀβρακόμας τότε προῖον τὰ πλοῖα κατέκαυσεν, ἵνα μὴ Κῦρος διαβῆ* (Ξεν. Κύρου Ανάβασις 1.4.8).
- Όταν η τελική πρόταση εξαρτάται από αόριστο με σημασία ενεστώτα. Τέτοιου είδους αόριστος είναι: ο γνωμικός και ο αόριστος + *τί οὐ*, που δηλώνει προτροπή αρκτικού χρόνου *Τί οὖν, ἔφην ἐγὼ, οὐ καὶ Πρόδικον καὶ Ἰπίαν ἐκαλέσαμεν καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν, ἵνα ἐπακούσωσιν ἡμῶν* (Πλάτ. Πρωταγόρας 317d).

6) Στις τελικές προτάσεις, οι οποίες εξαρτώνται από ιστορικό χρόνο και συνδέονται μεταξύ τους παρατακτικά, είναι δυνατόν να παρατηρείται εναλλαγή Υποτακτικής και Ευκτικής του πλαγίου λόγου. Στην περίπτωση αυτή με την Υποτακτική δηλώνεται σκοπός θετικά προσδοκώμενος, ενώ με την Ευκτική σκοπός αβέβαιος. Γι' αυτό και ο σκοπός που διατυπώνεται με την Υποτακτική θεωρείται ο κύριος, ενώ ο αντίστοιχος με την ευκτική δευτερεύων. Εξάλλου ο σκοπός με την Ευκτική του πλαγίου λόγου είναι συνήθως προτερόχρονος, αφού το περιεχόμενο αυτού του σκοπού μεταφέρεται στο χρόνο του ρήματος εξάρτησης, δηλαδή στο παρελθόν *Ἄλλο δέ τι ἐξευρήκασι γενέσθαι, ἵνα μὴ ἀδικοῖεν αὐτὰς μηδ' ἐς ἐτέρην πόλιν ἄγωνται* (Ηροδ. Ἱστορία 1.196).

7) Αντί Υποτακτικής χρησιμοποιείται Οριστική μέλλοντα με το *ὅπως* και *ὥς* (σπάνια με το *ἵνα*) *Οἱ σύμμαχοι οὐδὲ δι' ἐν ἄλλο τρέφονται, ἢ ὅπως μαχοῦνται ὑπὲρ τῶν τρεφόντων* (Ξεν. Κύρου Παιδεία 2.1.21).

8) Εναλλαγή Υποτακτικής και Οριστικής μέλλοντα: σε τελικές προτάσεις εξαρτώμενες από το ίδιο ρήμα και συνδεδεμένες παρατακτικά, παρατηρείται εναλλαγή της Υποτακτικής με τον μέλλοντα της Οριστικής, λόγω της στενής σημασιολογικής τους σχέσης. Στους δύο όμως τύπους υπάρχει η εξής διαφορά: ο μέλλοντας δηλώνει ότι ο σκοπός πράγματι θα επιτευχθεί, ενώ η Υποτακτική δηλώνει σκοπό θετικά προσδοκώμενο, αλλά όχι και απόλυτα βέβαιο *Ὅπως οἱ κακοὶ χωρὶς οἱ τ' ἀγαθοὶ ταῖς ὁμοίαις ἐκάτεροι ξυλλήξονται καὶ μὴ τις αὐτοῖς ἔχθρα διὰ ταῦτα γίγνηται* (Πλάτ. Τίμαιος 18e).

9) Δυνητική Ευκτική, που δηλώνει ότι η επίτευξη σκοπού είναι δυνατή στο παρόν-μέλλον υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Η δυνητική Ευκτική είναι απόδοση υπόθεσης, που υπάρχει στην πρόταση ή εννοείται. Η σύνταξη αυτή είναι εννοιολογικά παρεμφερής με τη σύνταξη της τελικής πρότασης που εκφέρεται με Υποτακτική και εισάγεται με τα *ὅπως*, *ὥς* + αοριστολογικό ἄν *Τὰς πρόφρας κατεβύρσωσαν, ὅπως ἂν ἀπολισθάνοι καὶ μὴ ἔχοι ἀντιλαβὴν ἢ χεὶρ ἐπιβαλλομένη* (Θουκ. Ἱστορία 6.65).

10) Οι τελικοί σύνδεσμοι *ἴνα* και *ὥς* (σπάνια ο *ὅπως*) συντάσσονται με Οριστική ιστορικού χρόνου (κυρίως παρατατικού ή αορίστου), όταν δηλώνουν σκοπό που δεν πραγματοποιήθηκε ή δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Στη σύνταξη αυτή και η κύρια πρόταση εξάρτησης εκφράζει το μη πραγματικό ή ευχή ανεκπλήρωτη *Ἐβουλόμην δ' ἂν καὶ Σίμωνα τὴν αὐτὴν γνώμην ἐμοὶ ἔχειν, ἴν' ἀμφοτέρων ἡμῶν ἀκούσαντες τάληθῆ ῥαδίως ἔγνωτε τὰ δίκαια* (Λυσ. Πρὸς Σίμωνα ἀπολογία 21).

- Οι πιο συνηθισμένοι τρόποι με τους οποίους εκφέρεται το μη πραγματικό της κύριας πρότασης είναι: με απρόσωπα ρήματα ή εκφράσεις που δηλώνουν το πρέπον στο παρελθόν (*ἔδει, χρῆν-ἐχρήν, προσῆκεν, ἄξιον ἦν* κ.ά.), με τελικό απαρέμφατο και με δυνητική Οριστική. Συνήθεις τρόποι εκφοράς ευχής ανεκπλήρωτης είναι οι εξής: με το ευχετικό μόριο *εἴθε* + Οριστική ιστορικού χρόνου (συνήθως παρατατικού ή αορίστου), με το ευχετικό μόριο *εἰ γὰρ* + Οριστική ιστορικού χρόνου (συνήθως παρατατικού ή αορίστου), με τον αόριστο (*ὥς*) *ὄφελον* + απαρέμφατο ενεστώτα ή αορίστου, με το *εἴθε ὄφελον* + απαρέμφατο ενεστώτα ή αορίστου, με το *εἰ γὰρ ὄφελον* + απαρέμφατο ενεστώτα ή αορίστου, με την ερώτηση που εκφράζεται με το *οὐ* + ιστορικό χρόνο (συνήθως αόριστο).

11) Οι προτάσεις που εξαρτώνται από ρήματα ενέργειας, σκέψης, φροντίδας (*ὄρῶ, σκοπῶ, φροντίζω, ἐπιμελοῦμαι, βουλευομαι, μέλει μοι, μηχανῶμαι, παρασκευάζομαι, προθυμοῦμαι, μελετῶ, πρόνοιαν ἔχω, σπουδάζω* κ.ά.) εισάγονται με τα *ὅπως, ὥς* και εκφέρονται με Οριστική μέλλοντα, σπάνια με Υποτακτική αορίστου ή με Ευκτική του πλαγίου λόγου (όταν εξαρτώνται από ρήμα ιστορικού χρόνου), είναι προτάσεις πολλαπλής σημασίας: δηλώνουν και σκοπό και απορία και φόβο. Για το λόγο αυτό είναι δύσκολη η διάκριση και ο χαρακτηρισμός τους (αν δηλαδή είναι πλάγιες ερωτηματικές – τροπικές, τελικές ή ενδοιαστικές) *Οἱ Περσικοὶ νόμοι ἐπιμέλονται ὅπως μὴ τοιοῦτοι ἔσονται οἱ πολῖται* (Ξεν. Κύρου Παιδεία 1.2.3) (πλάγια ερωτηματική - τροπική) - *Ὅρατε ὅπως μὴ αἴσχιον καὶ ἀπορώτερον τῇ Πελοποννήσῳ πράζομεν* (Θουκ.Ιστορία 1.82) (ενδοιαστική) - *Σεύθης κελεύει Ξενοφῶντα συμπροθυμεῖσθαι ὅπως διαβῆ τὸ στράτευμα* (Ξεν. Κύρου Ἀνάβασις 7.1.5) (τελική).

Όμως από το νόημα και από τα παραπάνω παραδείγματα διαπιστώνεται ότι στις προτάσεις αυτού του είδους κυριαρχεί ο σκοπός, οπότε σωστό είναι να χαρακτηρίζονται τελικές, οι οποίες μάλιστα είναι στενά συνδεδεμένες με το ρήμα εξάρτησης και γι' αυτό χαρακτηρίζονται ουσιαστικές, συμπληρωματικές ή αντικειμενικές τελικές (ωστόσο πρβλ. τη θεωρία για τις πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις).

Συνήθως ως τελικές χαρακτηρίζονται οι εκφερόμενες με υποτακτική (+ *ἂν*) και οι εξαρτώμενες από ρήματα κελευστικά. Με τα τελευταία οι τελικές προτάσεις έχουν θέση αντικειμένου και υποκαθιστούν το τελικό απαρέμφατο *Προεῖπεν ὥς μηδεὶς κινήσοιτο ἐκ τῆς τάξεως μηδὲ ἀνάξοιτο* (Ξεν. Ἑλληνικά 2.1.22).

γ) Συντακτική λειτουργία

1) Οι τελικές προτάσεις εξαρτώνται από ευρύ φάσμα ρημάτων που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τη σκόπιμη ενέργεια (κίνηση, προσπάθεια, προετοιμασία, σκοπό,

προτροπή, προσταγή, παραγγελία, μέριμνα, σκέψη κ.ά.) και χρησιμεύουν ως επιρρηματικός προσδιορισμός του τελικού αιτίου (σκοπού) στο ρήμα από το οποίο εξαρτώνται *Καὶ ἐπίτηδές σε οὐκ ἤγειρον, ἵνα ὡς ἦδιστα διάγῃς* (Πλάτ. *Κρίτων* 43b).

2) Οι τελικές προτάσεις τίθενται και ως επεξήγηση προηγούμενου εμπρόθετου τελικού αιτίου (ἔνεκα τούτου, πρὸς τοῦτο, πρὸς ταῦτα, διὰ τοῦτο) *Τῶνδε δὲ εἵνεκεν ἀνήγον τὰς ναῦς, ἵνα δὴ τοῖς Ἑλλησι μηδὲ φυγεῖν ἐξῆ* (Ηροδ. *Ἱστορίαι* 8.76).

3) Οι λεγόμενες τελικές αντικειμενικές ή συμπληρωματικές προτάσεις συντάσσονται με ρήματα σημαντικά φροντίδας, σκέψης, ενέργειας, με τα οποία είναι στενά συνδεδεμένες. Ειδικά όταν εξαρτώνται από ρήματα κελευστικά, έχουν θέση αντικειμένου *Τοῖς ἄρχουσι παραγγέλλει ὁ θεὸς ὅπως μηδενὸς οὔτω φύλακες ἀγαθοὶ ἔσονται* (Πλάτ. *Πολιτεία* 415b).

4) Σε ορισμένες περιπτώσεις στις τελικές προτάσεις παρατηρούνται φαινόμενα ἔλλειψης: μερικές φορές υπάρχει τελική πρόταση χωρίς να διατυπώνεται στο λόγο η πρόταση εξάρτησης: τότε εννοείται η φράση *λέγω τοῦτο, λέγω ταῦτα, φημί, φαμὲν ταῦτα* *Ἔτι τοίνυν* (ενν. *λέγω δὲ τοῦτο*), *ἵνα μνησθῶμεν καὶ περὶ τῶν βαρβάρων, εἰς τοσαύτην ἦλθε μεταβολὴν, ὥσθ' ἀπάσης τῆς Ἀσίας γενέσθαι δεσπότης* (Ισοκρ. *Φίλιππος* 66). Τέλος στις στερεότυπες φράσεις *ἵνα τί;*, *ὡς τί;* παραλείπεται το ρήμα της τελικής πρότασης (κατὰ κανόνα το *γένηται*) και η πρόταση εμφανίζεται ως συντασσόμενη με Οριστική *Ἵθναμάσιε Μέλητε, ἵνα τί ταῦτα λέγεις;* (Πλάτ. *Ἀπολογία* 26d).

δ) Ισοδύναμες συντακτικές μορφές

Οι τελικές προτάσεις ισοδυναμούν συντακτικά με:

- 1) αναφορικο-τελικές μετοχές, που εκφέρονται με οριστική μέλλοντα,
- 2) τελική μετοχή χρόνου μέλλοντα,
- 3) αναφορικο-τελική μετοχή,
- 4) απαρέμφατο του σκοπού και έναρθρο απαρέμφατο του σκοπού σε γενική,
- 5) επιρρηματικό κατηγορούμενο του σκοπού,
- 6) εμπρόθετο προσδιορισμό του τελικού αιτίου,
- 7) συμπερασματικές απαρεμφατικές προτάσεις, που δηλώνουν επιδιωκόμενο σκοπό.

Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

Αντωνυμίες λέγονται οι κλιτές λέξεις που χρησιμοποιούνται στο λόγο κυρίως στη θέση ονομάτων (ουσιαστικών ή επιθέτων) *ῥώμη μετὰ μὲν φρονήσεως ὠφέλησεν, ἄνευ δὲ ταύτης* (δηλ. *τῆς φρονήσεως*) *ἔβλαψε*. Οι αντωνυμίες είναι εννέα ειδών: 1) προσωπικές, 2) δεικτικές, 3) οριστικές ή επαναληπτικές, 4) κτητικές, 5) αυτοπαθητικές, 6) αλληλοπαθητικές, 7) ερωτηματικές, 8) αόριστες, 9) αναφορικές.

1) Προσωπικές αντωνυμίες

Προσωπικές λέγονται οι αντωνυμίες που φανερώνουν τα τρία πρόσωπα του λόγου (ἐγώ, σύ, αὐτός - ἐκεῖνος). Κλίνονται ως εξής:

Ενικός αριθμός

	α' πρόσωπο	β' πρόσωπο	γ' πρόσωπο
Ονομαστική	ἐγώ	σύ	
Γενική	ἐμοῦ, μου	σοῦ, σου	(οὗ)
Δοτική	ἐμοί, μοι	σοί, σοι	οἶ, οί
Αιτιατική	ἐμέ με	σέ, σε	(ἐ)

Πληθυντικός αριθμός

Ονομαστική	ἡμεῖς	ὕμεῖς	(σφεῖς)
Γενική	ἡμῶν	ὕμῶν	(σφῶν)
Δοτική	ἡμῖν	ὕμῖν	σφίσι(ν)
Αιτιατική	ἡμᾶς	ὕμᾶς	(σφᾶς)

Δυϊκός αριθμός:

α' πρόσωπο	ονομ., αιτ., κλ. γεν., δοτ.	νὼ νῶν
β' πρόσωπο	ονομ., αιτ., κλ. γεν., δοτ.	σφῶ σφῶν

- Οι τύποι των προσωπικών αντωνυμιῶν *μοῦ, μοί, με – σοῦ, σοί, σε – οὗ, οἶ, ἐ* είναι εγκλιτικοί.

- Οι τύποι των προσωπικών αντωνυμιῶν, όταν χρειάζεται να δηλωθεί ἔμφαση, παίρνουν στο τέλος το εγκλιτικό μόριο *γε* (= βέβαια, τουλάχιστον) και τονίζονται ως εξής: *ἔγωγε, ἐμοῦγε, ἔμοιγε, ἐμέγε – ἡμεῖσγε* κτλ. – *σύγε, σοῦγε* κτλ.

2) Δεικτικές αντωνυμίες

Δεικτικές λέγονται οι αντωνυμίες που φανερώνουν δείξιμο (αισθητό ή νοητό).

Εἶναι οι ακόλουθες:

α) οὗτος, αὕτη, τοῦτο

β) ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο

γ) ὅδε, ἥδε, τόδε (= αὐτός, ἡ, ὁ ἐδῶ)

δ) τοιόσδε, τοιάδε, τοιόνδε, ἢ τοιοῦτος, τοιαύτη, τοιοῦτο(ν) (= τέτοιος)

ε) τοσόσδε, τοσήδε, τοσόνδε, ἢ τοσοῦτος, τοσαύτη, τοσοῦτο(ν) (= τόσο)

στ) τηλικόσδε, τηλικήδε, τηλικόνδε, ἢ τηλικοῦτος, τηλικαύτη, τηλικοῦτο(ν) (= τόσο μεγάλος)

α) Η αντωνυμία *οὗτος, αὕτη, τοῦτο* κλίνεται ως εξής:

Ενικός αριθμός			
	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
Ονομαστική	<i>οὗτος</i>	<i>αὕτη</i>	<i>τοῦτο</i>
Γενική	<i>τούτου</i>	<i>ταύτης</i>	<i>τούτου</i>
Δοτική	<i>τούτῳ</i>	<i>ταύτῃ</i>	<i>τούτῳ</i>
Αιτιατική	<i>τούτον</i>	<i>ταύτην</i>	<i>τοῦτο</i>
Κλητική	<i>οὗτος</i>	<i>αὕτη</i>	-

Πληθυντικός αριθμός			
Ονομαστική	<i>οὗτοι</i>	<i>αὗται</i>	<i>ταῦτα</i>
Γενική	<i>τούτων</i>	<i>τούτων</i>	<i>τούτων</i>
Δοτική	<i>τούτοις</i>	<i>ταύταις</i>	<i>τούτοις</i>
Αιτιατική	<i>τούτους</i>	<i>ταύτας</i>	<i>ταῦτα</i>
Κλητική	-	-	-

Δυϊκός αριθμός

Και για τα 3 γένη	ονομ., αιτ., κλ.	<i>τούτῳ</i>
	γεν., δοτ.	<i>τούτοιιν</i>

β) Η αντωνυμία *ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο* κλίνεται σαν το τρικατάληκτο επίθετο της β' κλίσης σε *-ος, -η, -ον*, αλλά χωρίς το τελικό ν στο ουδέτερο.

γ) Η αντωνυμία *ὄδε, ἤδε, τόδε* σχηματίστηκε από το άρθρο *ὁ, ἡ, τὸ* (που αρχικά είχε δεικτική σημασία) μαζί με το εγκλιτικό μόριο *δέ* στο τέλος του. Κλίνεται όπως το άρθρο με το εγκλιτικό μόριο *δέ*.

Ενικός αριθμός			
	αρσενικό	θηλυκό	Ουδέτερο
Ονομαστική	<i>ὄδε</i>	<i>ἤδε</i>	<i>τόδε</i>
Γενική	<i>τοῦδε</i>	<i>τῆσδε</i>	<i>τοῦδε</i>
Δοτική	<i>τῷδε</i>	<i>τῇδε</i>	<i>τῷδε</i>
Αιτιατική	<i>τόνδε</i>	<i>τήνδε</i>	<i>τόδε</i>
Κλητική	-	-	-

Πληθυντικός αριθμός			
Ονομαστική	<i>οἶδε</i>	<i>αἶδε</i>	<i>τάδε</i>

Γενική	<i>τῶνδε</i>	<i>τῶνδε</i>	<i>τῶνδε</i>
Δοτική	<i>τοῖσδε</i>	<i>ταῖσδε</i>	<i>τοῖσδε</i>
Αιτιατική	<i>τούσδε</i>	<i>τάσδε</i>	<i>τάδε</i>
Κλητική	-	-	-

Δυϊκός αριθμός

Και για τα 3 γένη	ονομ., αιπ., κλ.	<i>τώδε</i>
	γεν., δοτ.	<i>τοῖνδε</i>

δ) Οι αντωνυμίες *τοιόσδε, τοιάδε, τοιόνδε – τοςόσδε, τοςήδε, τοςόνδε* και *τηλικόσδε, τηλικήδε, τηλικόνδε* κλίνονται μόνο κατά το πρώτο μέρος τους, με το μόριο *δέ* αμετάβλητο: *τοιόσδε, τιάδε, τοιόνδε, τοιοῦδε, τοιαῖσδε, τοιοῦδε – τοιῶδε, τοιᾶδε, τοιῶδε* κτλ. – *τοιοῖδε, τοιαῖδε, τοιάδε – τοιῶνδε – τοιοῖσδε, τοιαῖσδε, τοιοῖσδε* κτλ.

ε) Οι αντωνυμίες *τοιοῦτος, τοςοῦτος, τηλιοῦτος* κλίνονται ως εξής:

Ενικός αριθμός			
	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
Ονομαστική	<i>τοιοῦτος</i>	<i>τοιαύτη</i>	<i>τοιοῦτο</i>
Γενική	<i>τοιούτου</i>	<i>τοιαύτης</i>	<i>τοιούτου</i>
Δοτική	<i>τοιούτω</i>	<i>τοιαύτη</i>	<i>τοιούτω</i>
Αιτιατική	<i>τοιοῦτον</i>	<i>τοιαύτην</i>	<i>τοιοῦτο</i>
Κλητική	-	-	-
Πληθυντικός αριθμός			
Ονομαστική	<i>τοιοῦτοι</i>	<i>τοιαῦται</i>	<i>τοιαῦτα</i>
Γενική	<i>τοιούτων</i>	<i>τοιούτων</i>	<i>τοιούτων</i>
Δοτική	<i>τοιούτοις</i>	<i>τοιαύταις</i>	<i>τοιούτοις</i>
Αιτιατική	<i>τοιούτους</i>	<i>τοιαύτας</i>	<i>τοιαῦτα</i>
Κλητική	-	-	-

Δυϊκός αριθμός

Και για τα 3 γένη	ονομ., αιπ., κλ.	<i>τοιούτω</i>
	γεν., δοτ.	<i>τοιούτοιν</i>

• Οι δεικτικές αντωνυμίες παίρνουν πολλές φορές στο τέλος ένα *-ι* (δεικτικό), για να δηλωθεί πιο έντονα η δεικτική τους σημασία. Ο τόνος τότε κατεβαίνει στο δεικτικό *-ι* και, αν πριν απ' αυτό υπάρχει βραχύχρονο φωνήεν, αυτό αποβάλλεται: *ούτοσί, τουτουῖ* κτλ. – *αὔτηι, ταυτησί* κτλ. – *τουτί, ταυτί, ὀδί* κτλ.

3) Οριστική ή επαναληπτική αντωνυμία

Η αντωνυμία *αὐτός, αὐτή, αὐτό* στην αρχαία ελληνική είναι οριστική ή επαναληπτική:

α) Οριστική είναι η αντωνυμία *αὐτός* (σε όλες τις πτώσεις) όταν χρησιμεύει για να ορίσει κάτι (δηλ. να το ξεχωρίσει από άλλα) *τὴν στρατείαν αὐτὸς Ξέρξης ἤγαγε* (= μόνος του ο Ξέρξης, αυτός ο ίδιος και όχι άλλος).

β) Επαναληπτική είναι η αντωνυμία *αὐτός* (μόνο στις πλάγιες πτώσεις) όταν χρησιμεύει για να επαναλάβει κάτι που γι' αυτό έγινε λόγος προωτέρα. Με τέτοια σημασία η αντωνυμία *αὐτός* στις πλάγιες πτώσεις χρησιμοποιείται στη θέση της προσωπικής αντωνυμίας του γ' προσώπου *βασιλεὺς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ* (δηλ. του βασιλιά).

Η αντωνυμία *αὐτός* κλίνεται σαν τρικατάληκτο επίθετο της β' κλίσης σε *-ος, -η, -ον*, αλλά χωρίς το τελικό *ν* στο ουδέτερο του ενικού. Όταν δε εκφέρεται μαζί με το άρθρο, σημαίνει ταυτότητα (*ὁ αὐτός* = ο ίδιος).

- Οι τύποι που άρθρου που λήγουν σε φωνήεν συνήθως παθαίνουν κράση με τους τύπους της αντωνυμίας *αὐτός* και τότε η ονομαστική και η αιτιατική του ουδέτερου μπορεί να πάρει το τελικό *ν*: (*ὁ αὐτός*) *αὐτός, (ἡ αὐτή) αὐτή, (τὸ αὐτό) ταυτό* και *ταυτόν*.

4) Κτητικές αντωνυμίες

Κτητικές λέγονται οι αντωνυμίες που φανερώνουν σε ποιον ανήκει κάτι, δηλαδή ορίζουν τον κτήτορα. Οι κτητικές αντωνυμίες έχουν τρία πρόσωπα, όπως και οι προσωπικές, και σχηματίζονται από τα θέματα των αντίστοιχων προσωπικών αντωνυμιών:

Α' Για έναν κτήτορα

α' πρόσωπο: *ἐμός, ἐμή, ἐμόν* (= δικός μου, δική μου, δικό μου)

β' πρόσωπο: *σός, σή, σόν* (= δικός σου, δική σου, δικό σου)

γ' πρόσωπο: *έός, έή, έόν* (= δικός του, δική του, δικό του)

Β' Για πολλούς κτήτορες

α' πρόσωπο: *ήμετερος, ήμετέρα, ήμετερον* (= δικός μας, δική μας, δικό μας)

β' πρόσωπο: *ύμετερος, ύμετέρα, ύμετερον* (= δικός σας, δική σας, δικό σας)

γ' πρόσωπο: *σφέτερος, σφετέρα, σφέτερον* (= δικός τους, δική τους, δικό τους)

Οι κτητικές αντωνυμίες κλίνονται σαν τρικατάληκτα επίθετα της β' κλίσης σε *-ος, -η, -ον* και *-ος, -α, -ον*: *ἐμός, ἐμή, ἐμόν* (όπως *σοφός, σοφή, σοφόν*) - *ήμετερος, ήμετέρα, ήμετερον* (όπως *δίκαιος, δικαία, δίκαιον*).

5) Αυτοπαθητικές αντωνυμίες

Αυτοπαθητικές λέγονται οι αντωνυμίες που φανερώνουν ότι το ίδιο υποκείμενο ενεργεί και συγχρόνως παθαίνει *ἐγὼ τιμῶ ἑμαυτὸν* (= εγώ τιμώ τον εαυτό μου), *γνῶθι*

σαντόν (= γνώρισε τον εαυτό σου), οὔτος ἐπιμελεῖται ἑαυτοῦ (= αυτός φροντίζει για τον εαυτό του). Οι αυτοπαθητικές αντωνυμίες εξαιτίας της σημασίας τους δε συνηθίζονται στην ονομαστική, παρά μόνο στις πλάγιες πτώσεις. Οι αντωνυμίες αυτές έχουν τρία πρόσωπα και κλίνονται ως εξής:

Ενικός αριθμός

	α' πρόσωπο	
	αρσενικό	θηλυκό
Γενική	ἑμαυτοῦ	ἑμαυτῆς
Δοτική	ἑμαυτῶ	ἑμαυτῇ
Αιτιατική	ἑμαυτόν	ἑμαυτήν

Πληθυντικός αριθμός

Γενική	ἡμῶν αὐτῶν	ἡμῶν αὐτῶν
Δοτική	ἡμῖν αὐτοῖς	ἡμῖν αὐταῖς
Αιτιατική	ἡμᾶς αὐτούς	ἡμᾶς αὐτάς

Ενικός αριθμός

	β' πρόσωπο	
	αρσενικό	θηλυκό
Γενική	σεαυτοῦ / σαντοῦ	σεαυτῆς / σαντῆς
Δοτική	σεαυτῶ / σαντῶ	σεαυτῇ / σαντῇ
Αιτιατική	σεαυτόν / σαντόν	σεαυτήν / σαντήν

Πληθυντικός αριθμός

Γενική	ὕμῶν αὐτῶν	ὕμῶν αὐτῶν
Δοτική	ὕμῖν αὐτοῖς	ὕμῖν αὐταῖς
Αιτιατική	ὕμᾶς αὐτούς	ὕμᾶς αὐτάς

Ενικός αριθμός

	γ' πρόσωπο	
	αρσενικό	θηλυκό
Γενική	ἑαυτοῦ / αὐτοῦ	ἑαυτῆς / αὐτῆς
Δοτική	ἑαυτῶ / αὐτῶ	ἑαυτῇ / αὐτῇ
Αιτιατική	ἑαυτόν / αὐτόν	ἑαυτήν / αὐτήν

Πληθυντικός αριθμός

Γενική	ἑαυτῶν ἢ σφῶν αὐτῶν / αὐτῶν	ἑαυτῶν ἢ σφῶν αὐτῶν / αὐτῶν
Δοτική	ἑαυτοῖς ἢ σφίσιν αὐτοῖς / αὐτοῖς	ἑαυταῖς ἢ σφίσιν αὐταῖς / αὐταῖς
Αιτιατική	ἑαυτούς ἢ σφᾶς αὐτούς / αὐτούς	ἑαυτάς ἢ σφᾶς αὐτάς / αὐτάς

- Στο ουδέτερο γένος το α' και β' πρόσωπο της αυτοπαθητικής αντωνυμίας δεν έχουν ιδιαίτερους τύπους· το γ' πρόσωπο έχει μόνο αιτιατική ενικού (έαυτό) και αιτιατική πληθυντικού (έαυτά).
- Οι τύποι *σεαυτοῦ, σεαυτῆς* κτλ. και *έαυτοῦ, έαυτῆς* κτλ. βρίσκονται και συνηρημένοι: *σαυτοῦ, σαυτῆς* κτλ. και *αὐτοῦ, αὐτῆς* κτλ.
- Οι αυτοπαθητικές αντωνυμίες απαρτίζονται από τις πλάγιες πτώσεις των προσωπικών αντωνυμιών και της αντωνυμίας *αὐτός*, όπως φαίνεται καθαρά στον πληθυντικό αριθμό (*ήμῶν αὐτῶν, ἡμῖν αὐτοῖς, ἡμᾶς αὐτούς* κτλ.). Αρχικά από τη συνεκφορά της αιτιατικής του ενικού της προσωπικής αντωνυμίας (*έμέ, σέ, εἶ*) και της αντωνυμίας *αὐτός* σχηματίστηκαν οι μονολεκτικοί τύποι (*έμέ αὐτόν*) *έμαυτόν, (σε αὐτόν) σεαυτόν* ή *σαυτόν, (εἶ αὐτόν) έαυτόν* ή *αὐτόν*, και από αυτούς έπειτα οι άλλοι μονολεκτικοί τύποι των αυτοπαθητικών αντωνυμιών.

6) Αλληλοπαθητική αντωνυμία

Αλληλοπαθητική λέγεται η αντωνυμία που φανερώνει ότι δύο ή περισσότερα πρόσωπα ενεργούν και παθαίνουν αμοιβαίως: *οὔτοι ἠδίκουν ἀλλήλους* (= ο ένας αδικούσε τον άλλον, δηλαδή ο καθένας αδικούσε τους άλλους και συγχρόνως τον αδικούσαν οι άλλοι).

Η αλληλοπαθητική αντωνυμία, επειδή είναι λέξη που φανερώνει δύο ή περισσότερα πρόσωπα, έχει μόνο δυϊκό και πληθυντικό. Δε συνηθίζεται στην ονομαστική αλλά μόνο στις πλάγιες πτώσεις. Έχει τρία γένη και κλίνεται όπως τα επίθετα της β' κλίσης:

Δυϊκός (και για τα τρία γένη)	Πληθυντικός αριθμός
Γενική <i>ἀλλήλοιν</i>	<i>ἀλλήλων ἀλλήλων ἀλλήλων</i>
Δοτική <i>ἀλλήλοιν</i>	<i>ἀλλήλοις ἀλλήλαις ἀλλήλοις</i>
Αιτιατική <i>ἀλλήλω</i>	<i>ἀλλήλους ἀλλήλας ἄλληλα</i>

7) Ερωτηματικές αντωνυμίες

Ερωτηματικές λέγονται οι αντωνυμίες που εισάγουν ερωτήσεις. Ερωτηματικές αντωνυμίες είναι οι εξής:

- τίς, τίς, τί* (= ποιος;)
- πότερος, ποτέρα, πότερον* (= ποιος από τους δύο;)
- πόσος, πόση, πόσον*
- ποῖος, ποία, ποῖον* (= τι λογής;)
- πηλίκος, πηλίκη, πηλίκον* (πόσο μεγάλος; ή ποιας ηλικίας;)
- ποδαπός, ποδαπή, ποδαπὸν* (= από ποιον τόπο;)
- πόστος, πόστη, πόστον* (= τι θέση έχει σε μια αριθμητική σειρά;)
- ποσταῖος, ποσταία, ποσταῖον* (= σε πόσες μέρες;)

Εκτός από την αντωνυμία *τίς, τί*, όλες οι άλλες ερωτηματικές αντωνυμίες κλίνονται όπως τα τρικατάληκτα επίθετα της β' κλίσης σε *-ος, -η, -ον* ή *-ος, -α, -ον*. Η

ερωτηματική αντωνυμία *τίς, τί* είναι δικατάληκτη με τρία γένη και κλίνεται κατά τη γ' κλίση:

Ενικός αριθμός			
	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
Ονομαστική	<i>τίς</i>	<i>τίς</i>	<i>τί</i>
Γενική	<i>τίνος ή τοῦ</i>	<i>τίνος ή τοῦ</i>	<i>τίνος ή τοῦ</i>
Δοτική	<i>τίνι ή τῷ</i>	<i>τίνι ή τῷ</i>	<i>τίνι ή τῷ</i>
Αιτιατική	<i>τίνα</i>	<i>τίνα</i>	<i>τί</i>
Κλητική	-	-	-
Πληθυντικός αριθμός			
Ονομαστική	<i>τίνες</i>	<i>τίνες</i>	<i>τίνα</i>
Γενική	<i>τίνων</i>	<i>τίνων</i>	<i>τίνων</i>
Δοτική	<i>τίσι(ν)</i>	<i>τίσι(ν)</i>	<i>τίσι(ν)</i>
Αιτιατική	<i>τίνας</i>	<i>τίνας</i>	<i>τίνα</i>
Κλητική	-	-	-

8) Αόριστες αντωνυμίες

Αόριστες λέγονται οι αντωνυμίες που φανερώνουν κάτι αόριστο, που δεν μπορεί κανείς ή δε θέλει να το ονομάσει. Αόριστες αντωνυμίες είναι κυρίως οι ακόλουθες τρεις:

- α) *τίς, τίς, τι* (= κάποιος)
- β) *ὁ δεῖνα, ἡ δεῖνα, τὸ δεῖνα*
- γ) *ἔνιοι, ἔνιοι, ἔνια* (= μερικοί)

α) Η αντωνυμία *τίς, τι* είναι δικατάληκτη με τρία γένη και κλίνεται κατά τη γ' κλίση:

Ενικός αριθμός			
	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
Ονομαστική	<i>τίς</i>	<i>τίς</i>	<i>τι</i>
Γενική	<i>τινός ή του</i>	<i>τινός ή του</i>	<i>τινός ή του</i>
Δοτική	<i>τινι ή τῷ</i>	<i>τινι ή τῷ</i>	<i>τινι ή τῷ</i>
Αιτιατική	<i>τινά</i>	<i>τινά</i>	<i>τι</i>
Κλητική	-	-	-
Πληθυντικός αριθμός			
Ονομαστική	<i>τινές</i>	<i>τινές</i>	<i>τινά ή ἄττα</i>
Γενική	<i>τινῶν</i>	<i>τινῶν</i>	<i>τινῶν</i>
Δοτική	<i>τισί(ν)</i>	<i>τισί(ν)</i>	<i>τισί(ν)</i>

Αιτιατική	<i>τινάς</i>	<i>τινάς</i>	<i>τινά ή ἄττα</i>
Κλητική	-	-	-
Δυϊκός αριθμός και για τα 3 γένη	ονομ., αιτ., κλ. γεν., δοτ.	<i>τινέ</i> <i>τινοῖν</i>	

β) Η αντωνυμία *δεῖνα* στην αρχαία ελληνική ή μένει άκλιτη ή κλίνεται κατά τη γ' κλίση:

Ενικός αριθμός			
	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
Ονομαστική	<i>δεῖνα</i>	<i>δεῖνα</i>	<i>δεῖνα</i>
Γενική	<i>δεῖνος</i>	<i>δεῖνος</i>	<i>δεῖνος</i>
Δοτική	<i>δεῖνι</i>	<i>δεῖνι</i>	<i>δεῖνι</i>
Αιτιατική	<i>δεῖνα</i>	<i>δεῖνα</i>	<i>δεῖνα</i>
Κλητική	-	-	-
Πληθυντικός αριθμός			
Ονομαστική	<i>δεῖνες</i>	<i>δεῖνες</i>	
Γενική	<i>δεῖνων</i>	<i>δεῖνων</i>	
Δοτική	<i>δεῖσι</i>	<i>δεῖσι</i>	
Αιτιατική	<i>δεῖνας</i>	<i>δεῖνας</i>	
Κλητική	-	-	-

γ) Η αντωνυμία *ἐνιοι, ἐνιοι, ἐνια* βρίσκεται μόνο στον πληθυντικό αριθμό και κλίνεται σαν τρικατάληκτο επίθετο της β' κλίσης.

Στις αόριστες αντωνυμίες ανήκουν και τα ακόλουθα επίθετα που λέγονται και επιμεριστικές αντωνυμίες, γιατί σημαίνουν επιμερισμό από ένα σύνολο δύο ή περισσότερων ουσιαστικών:

α) *πᾶς, πᾶσα, πᾶν* (= καθένας χωρίς καμιά εξαίρεση· μ' αυτή τη σημασία ο πληθ. πάντες = όλοι)

β) *ἐκαστος, ἐκάστη, ἐκαστον* (= καθένας)

γ) *ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο*

δ) *οὐδείς, ουδεμία, οὐδέν - μηδείς, μηδεμία, μηδέν* (= κανείς)

ε) *ἀμφότεροι, ἀμφότεραι, ἀμφότερα* (= και οι δυο μαζί)

στ) *ἐκάτερος, ἐκάτερα, ἐκάτερον* (= καθένας από τους δύο)

ζ) *ἕτερος, ἕτερα, ἕτερον* (= άλλος· λέγεται για δύο ουσιαστικά)

η) *οὐδέτερος, οὐδετέρα, οὐδέτερον - μηδέτερος, μηδετέρα, μηδέτερον* (= ούτε ο ένας ούτε ο άλλος)

θ) *ποσός, ποσή, ποσόν* (= κάμποσος)

ι) *ποιός, ποιά, ποιόν* (= κάποιας λογής)

ια) *ἀλλοδαπός, ἀλλοδαπή, ἀλλοδαπόν* (= από άλλο τόπο)

Από τις επιμεριστικές αντωνυμίες:

- α) Η αντωνυμία *πᾶς, πᾶσα, πᾶν* χρησιμεύει και ως επίθετο (= ὅλος, ολόκληρος).
 β) Οι αντωνυμίες *οὐδείς* και *μηδείς* κλίνονται όπως το αριθμητικό *εἷς, μία, ἓν*, αλλά στο αρσενικό γένος έχουν και πληθυντικό αριθμό *οὐδένες, μηδένες* (= κανείς, χωρίς εξαίρεση)

Ενικός αριθμός			
	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
Ονομαστική	<i>οὐδείς</i>	<i>οὐδεμία</i>	<i>οὐδέν</i>
Γενική	<i>οὐδενός</i>	<i>οὐδεμιᾶς</i>	<i>οὐδενός</i>
Δοτική	<i>οὐδενὶ</i>	<i>οὐδεμιᾶ</i>	<i>οὐδενὶ</i>
Αιτιατική	<i>οὐδένα</i>	<i>οὐδεμίαν</i>	<i>οὐδέν</i>
Κλητική	-	-	-
Πληθυντικός αριθμός			
Ονομαστική	<i>οὐδένες</i>	-	-
Γενική	<i>οὐδένων</i>	-	-
Δοτική	<i>οὐδέσι(ν)</i>	-	-
Αιτιατική	<i>οὐδένας</i>	-	-
Κλητική	-	-	-

γ) Η αντωνυμία *ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο* κλίνεται ως τρικατάληκτο επίθετο της β' κλίσης σε *-ος, -η, -ον*, αλλά χωρίς το τελικό ν στο ουδέτερο.

δ) Η αντωνυμία *ἀμφοτέροι, ἀμφοτέραι, ἀμφοτέρα* κλίνεται κανονικά στον πληθυντικό αριθμό ως τρικατάληκτο επίθετο της β' κλίσης.

ε) Οι λοιπές αντωνυμίες *ἕκαστος, ἑκάτερος, ἕτερος, οὐδέτερος, μηδέτερος, ποσός, ποιός, ἄλλοδαπός* κλίνονται ως τρικατάληκτα επίθετα σε *-ος, -η, -ον* ή *-ος, -α, -ον*.

9) Αναφορικές αντωνυμίες

Αναφορικές λέγονται οι αντωνυμίες με τις οποίες κανονικά μια ολόκληρη πρόταση αναφέρεται σε λέξη άλλης πρότασης ή στο ὅλο νόημά της.

Αναφορικές αντωνυμίες είναι οι εξής:

- α) *ὅς, ἣ, ὃ* (= ο οποίος, αυτός που)
 β) *ὃσπερ, ἣπερ, ὃπερ* (= αυτός ακριβώς που)
 γ) *ὅστις, ἣτις, ὃτι* (= όποιος)
 δ) *ὁπότερος, ὁποτέρα, ὁπότερον* (= όποιος από τους δύο)
 ε) *ὅσος, ὅση, ὅσον*
 στ) *ὁπόσος, ὁπόση, ὁπόσον* (= όσος)
 ζ) *οἷος, οἷα, οἷον* (= τέτοιος που)

- η) *ὅποιος, ὅποια, ὅποιον* (χωρίς ἄρθρο = ὅποιας λογής)
 θ) *ἡλίκος, ἡλίκη, ἡλίκον* (= ὅσο μεγάλος)
 ι) *ὀπηλίκος, ὀπηλίκη, ὀπηλίκον* (= ὅσο μεγάλος)
 ια) *ὀποδαπός, ὀποδαπή, ὀποδαπὸν* (= ἀπὸ ποιὸν τόπο· σε πλάγια ἐρώτηση)
- Ὅλες οἱ αναφορικές ἀντωνυμίες ἀρχίζουν ἀπὸ φωνήεν που παίρνει δασεία.
- α) Οἱ αναφορικές ἀντωνυμίες *ὄς, ὅσπερ* καὶ *ὅστις* κλίνονται ὡς ἐξής:

Ενικός αριθμός			
	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
Ονομαστική	ὄς	ἡ̃	ὄ
Γενική	οὓ̃	ἡ̃ς	οὓ̃
Δοτική	ῶ̃	ἡ̃	ῶ̃
Αιτιατική	ὄν	ἡ̃ν	ὄ
Κλητική	-	-	-
Πληθυντικός αριθμός			
Ονομαστική	οἶ	αἶ	ᾶ
Γενική	ὄν	ᾶν	ᾶν
Δοτική	οἶς	αἶς	οἶς
Αιτιατική	οὓς	ᾶς	ᾶ
Κλητική	-	-	-
Δυϊκός αριθμός			
Ονομαστική	ὦ	ὦ (ᾶ)	ὦ
Γενική	οἶν	οἶν (αἶν)	οἶν
Δοτική	οἶν	οἶν (αἶν)	οἶν
Αιτιατική	ὦ	ὦ (ᾶ)	ὦ

Ενικός αριθμός

	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
Ονομαστική	ὅσπερ	ἡ̃περ	ὄπερ
Γενική	οὓ̃περ	ἡ̃σπερ	οὓ̃περ
Δοτική	ῶ̃περ	ἡ̃περ	ῶ̃περ
Αιτιατική	ὄνπερ	ἡ̃νπερ	ὄπερ
Κλητική	-	-	-
Πληθυντικός αριθμός			
Ονομαστική	οἶπερ	αἶπερ	ᾶπερ
Γενική	ὄνπερ	ᾶνπερ	ᾶνπερ

Δοτική	<i>οἷσπερ</i>	<i>αἷσπερ</i>	<i>οἷσπερ</i>
Αιτιατική	<i>οὐσπερ</i>	<i>ἄσπερ</i>	<i>ἄπερ</i>
Κλητική	-	-	-

Δυϊκ. ονομ., αιτ. *ῶπερ* *ῶπερ* (*ἄπερ*) *ῶπερ*
 αριθμ. γεν., δοτ. *οἶνπερ* *οἶνπερ* (*αἶνπερ*) *οἶνπερ*

Ενικός αριθμός

	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
Ονομαστική	<i>ὅστις</i>	<i>ἥτις</i>	<i>ὅ,τι</i>
Γενική	<i>οὗτινος</i> και <i>οὔτου</i>	<i>ἧστινος</i>	<i>οὗτινος</i> και <i>οὔτου</i>
Δοτική	<i>ὅτῃνι</i> και <i>ὄτῳ</i>	<i>ἧτῖνι</i>	<i>ὅτῃνι</i> και <i>ὄτῳ</i>
Αιτιατική	<i>ὄντινα</i>	<i>ἧντινα</i>	<i>ὅ,τι</i>
Κλητική	-	-	-

Πληθυντικός αριθμός

Ονομαστική	<i>οἷτινες</i>	<i>αἷτινες</i>	<i>ἄτινα</i> ή <i>ἄττα</i>
Γενική	<i>ῶντινων</i>	<i>ῶντινων</i>	<i>ῶντινων</i>
Δοτική	<i>οἷστισι(ν)</i>	<i>αἷστισι(ν)</i>	<i>οἷστισι(ν)</i>
Αιτιατική	<i>οὐστινας</i>	<i>ἄστινας</i>	<i>ἄτινα</i> ή <i>ἄττα</i>
Κλητική	-	-	-

Δυϊκός αριθμός

Ονομ., αιτ.	<i>ῶτινε</i>	<i>ῶτινε</i> (<i>ἄτινε</i>)	<i>ῶτινε</i>
Γεν., δοτ.	<i>οἶντινοιν</i>	<i>οἶντινοιν</i> (<i>αἶντινοιν</i>)	<i>οἶντινοιν</i>

- Η αντωνυμία *ὅς, ἥ, ὃ* κλίνεται όπως τα δευτερόκλιτα επίθετα σε *-ός, -ή, -όν*, αλλά χωρίς το τελικό *ν* στο ουδέτερο. Η αντωνυμία *ὅσπερ, ἥπερ, ὅπερ* σχηματίζεται από την αναφορική αντωνυμία *ὅς, ἥ, ὃ* και το εγκλιτικό μόριο *πέρ* (= ακριβώς) και κλίνεται μόνο κατά το πρώτο μέρος της. Η αντωνυμία *ὅστις, ἥτις, ὅ, τι* σχηματίζεται από την αναφορική *ὅς, ἥ, ὃ* και την αόριστη *τίς, τί*. Σε όλες τις πτώσεις κλίνονται και τα δύο μέρη, αλλά με ἐγκλιση του τόνου. Διαφορά παρουσιάζουν οι τύποι *ὄτου, ὄτῳ* και ο τύπος *ἄττα*.

β) Οι άλλες αναφορικές αντωνυμίες κλίνονται σαν τρικατάληκτα επίθετα της β' κλίσης: *ὅσος, -η, -ον* – *οἷος, οἷα, οἷον* κτλ.

Δ. ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

α) Στο κείμενο του Αισχίνη που παραθέσαμε το *ἂν* δεν εισάγει δευτερεύουσα πρόταση, αλλά συνοδεύει το απαρέμφατο *ὁμολογήσαι*. Το δυνητικό απαρέμφατο ισοδυναμεί με δυνητική Οριστική και μεταφράζεται στη Νέα Ελληνική: «θα» + παρατατικός.

β) Το *δεῖν* είναι απαρέμφατο του απροσώπου ρήματος *δει̃*, οπότε στην περίπτωση αυτή έχουμε κανονικά απρόσωπη σύνταξη.

γ) Στις φράσεις *πρῶτον μὲν, δεύτερον δ', τὰ μὲν - δὲ* δεν δηλώνουν αντίθεση, αλλά απλή απαρίθμηση.

δ) Το *τὸ ἀναγκαιότατον* λειτουργεί ως προεξαγγελτική παράθεση, καθώς χαρακτηρίζει το περιεχόμενο ολόκληρης της πρότασης (= το πιο αναγκαίο από όλα όσα απαρίθμησε ο συγγραφέας είναι...). Συνήθεις προεξαγγελτικές παραθέσεις είναι το ουδέτερο ουσιαστικοποιημένων επιθέτων, μετοχών και λεκτικών συνόλων: *τὸ τελευταῖον, τὸ μέγιστον, τὸ δεινότατον, τὸ ἀλογώτατον, τὸ κεφάλαιον, τὸ λεγόμενον, τὸ κάλλιστον, τὸ ἔσχατον, τὸ θαυμαστότατον, τὸ τοῦ ποιητοῦ, τὸ τοῦ Ὀμήρου, τὸ τῆς παροιμίας, τὸ πάντων μέγιστον, τὸ πάντων δεινότατον, τὸ κάλλιστον κλέος, ὁ δὲ πάντων δεινότατον, δυοῖν θᾶτερον, τοῦναντίον, ἀμφοτέρων* καθώς και αναφορική πρόταση που εισάγεται με τις αντωνυμίες: *ὃ, ὅπερ, οἷον*.

ε) Στη φράση *τέταρτον εὐγνώμονα καὶ δυνατὸν εἰπεῖν*, το απαρέμφατο *εἰπεῖν* χαρακτηρίζεται ως απαρέμφατο της αναφοράς από το επίθετο *δυνατὸς* (= δυνατός ως προς την ομιλία). Το απαρέμφατο της αναφοράς εξαρτάται από επίθετα που σημαίνουν ικανότητα, δυνατότητα, αρμοδιότητα, αναγκαιότητα, προθυμία, και περιορίζει την έννοια του επιθέτου σε μια συγκεκριμένη και αυστηρά προσδιορισμένη πράξη ή κατάσταση που εκφράζεται με αυτόν τον ονοματικό τύπο.

Ε. ΑΣΚΗΣΕΙΣ

α) Ασκήσεις γραμματικής

1) Να συμπληρωθούν οι πτώσεις των αντωνυμιών που λείπουν από τον πίνακα:

Ενικός αριθμός							
Ονομ.		<i>σῆ</i>		<i>ἐδὼν</i>			
Γεν.	<i>ἐμοῦ</i>				<i>ὑμετέρου</i>		<i>ταύτης</i>
Δοτ.						<i>σφετέρᾳ</i>	
Αιτ.			(<i>ἐ</i>)				
Πληθυντικός αριθμός							
Ονομ.						<i>τηλικούτοι</i>	
Γεν.							
Δοτ.	<i>ὑμῖν</i>		<i>σφετέραις</i>				<i>τοιούτοις</i>
Αιτ.		<i>σφᾶς</i>		<i>ταῦτα</i>	<i>τούσδε</i>		
Ενικός αριθμός							
Ονομ.						<i>ποῖον</i>	
Γεν.			<i>ἐαυτοῦ</i>	<i>τίνος/τοῦ</i>			<i>πηλίκης</i>
Δοτ.	<i>ἐμαυτῷ</i>				<i>ποτέρᾳ</i>		
Αιτ.		<i>σεαυτήν</i>					
Πληθυντικός αριθμός							
Ονομ.				<i>ἄλληλα</i>		<i>οὐδένες</i>	
Γεν.							

Δοτ.	ἡμῖν αὐτοῖς		ἀλλήλαις				
Αιτ.		ἑαυτοῦς			τίνα		ἐνίους
Ενικός αριθμός							
Ονομ.			πᾶν				ὄ, τι
Γεν.					ἧς		
Δοτ.		δεῖνι					
Αιτ.	τινὰ			ἕκαστον		ὄντινα	
Πληθυντικός αριθμός							
Ονομ.							
Γεν.							
Δοτ.	ἀμφοτέ- ροις		οἷαις		οἷσπερ		
Αιτ.		ἅττα		οὓς		ὀπόσα	ὄσας

2) Στο παρακάτω κείμενο να αναγνωριστούν γραμματικά οι αντωνυμίες και να μεταφερθούν στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού και στα τρία γένη:

Ἄπαντας μὲν οὖν χρή νομίζειν μεγάλους εἶναι τοὺς δημοσίους ἀγῶνας, μάλιστα δὲ τοῦτον ὑπὲρ οὗ νῦν μέλλετε τὴν ψῆφον φέρειν. Ὅταν μὲν γὰρ τὰς τῶν παρανόμων γραφὰς δικάζετε, τοῦτο μόνον ἐπανορθοῦτε καὶ ταύτην τὴν πρᾶξιν κωλύετε, καθ' ὅσον ἂν τὸ ψήφισμα μέλλῃ βλάπτειν τὴν πόλιν... Οὕτω γὰρ ἔστι δεινὸν τὸ γεγενημένον ἀδίκημα καὶ τηλικούτον ἔχει τὸ μέγεθος, ὥστε μήτε κατηγορίαν μήτε τιμωρίαν ἐνδέχεσθαι εὐρεῖν ἀξίαν... Περὶ μὲν γὰρ ἀγνώτος ἀνθρώπου τοῖς Ἑλλησιν, ἐν ὑμῖν αὐτοῖς ἔδοκεῖτ' ἂν ἢ καλῶς ἢ καὶ φαύλως ἐψηφίσθαι· περὶ δὲ τούτου ὄ, τι ἂν βουλευσῆσθε, παρὰ πᾶσιν τοῖς Ἑλλησιν ἔσται λόγος, οἳ ἴσασιν τὰ τῶν προγόνων τῶν ὑμετέρων ἔργα ἐναντιώτατα τοῖς τούτῳ διαπεπραγμένοις ὄντα.

β) Ασκήσεις συντακτικού

1) Στις παρακάτω προτάσεις, να βρεθούν οι τελικές προτάσεις και να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώρισή τους (εισαγωγή, εκφορά, συντακτική λειτουργία):

- α) Βασιλεὺς αἰρεῖται, ἵνα οἱ ἐλόμενοι δι' αὐτὸν εὖ πράττωσι.
- β) Ἡμεῖς μὲν οὐ χρημάτων γε ἔνεκα, ἵνα λάβοιμεν, εὖ ὑμᾶς ἐποιοῦμεν.
- γ) Ἄρ' οὐκ ἂν ἔλθοι, ὅπως φόβον πᾶσιν ἀνθρώποις παράσχοι;
- δ) Ἐδόκει αὐτοῖς ἀπιέναι, μὴ τις ἐπίθεσις γένηται.
- ε) Τὸν πράττοντα τὸ δίκαιον ἔδει λέγειν, ἵνα μᾶλλον ἂν ἐπιστεύετο.
- στ) Διηρώτων ἂν αὐτοὺς τι λέγοιεν, ἴν' ἅμα τι καὶ μανθάνοιμι.
- ζ) Τιμόλαος δανεῖζεται χιλίας δραχμὰς παρ' Ἀντιφάνους, ἵνα διαδοίῃ τοῖς Βοιωτοῖς τριηράρχοις καὶ παραμένωσι.
- η) Ἐγὼ οἶμαι οὐδεμίαν ἀρετὴν ἀσκεῖσθαι ὑπ' ἀνθρώπων, ὡς μηδὲν πλέον ἔχωσιν οἱ ἐσθλοὶ γενόμενοι τῶν πονηρῶν.
- θ) Διεννοοῦντο τὰς προσβάσεις αὐτῶν φυλάσσειν, ὅπως μὴ κατὰ ταῦτα λάθωσι σφᾶς αὐτοὺς ἀναβάντες οἱ πολέμιοι.

ι) *Ἐπίσταμαι δὲ καὶ πρόσθεν τούτου ἔνεκα ξηνηλασίας γιγνομένας, ὅπως μὴ ραδιουργίας οἱ πολῖται ἐμπιπλαῖντο.*

2) Στις παρακάτω προτάσεις να μετατρέψετε τις τελικές μετοχές σε τελικές προτάσεις και να δικαιολογήσετε την ἐγκλίσή τους:

α) *Ἔπλεον πολεμήσοντες.*

β) *Οἱ Πέρσαι ἦλθον δουλώσοντες τὴν Ἑλλάδα.*

γ) *Πέμπει στρατιώτας βοηθήσοντας τῇ πόλει.*

δ) *Ὁ δ' Ἀρταξέρξης συλλαμβάνει Κῶρον ὡς ἀποκτενῶν.*

ε) *Ὁ ἀδικοῦμενος ἦλθεν ἦτοι κατηγορήσων ἦτοι καταμαρτυρήσων.*

3) Στις παρακάτω προτάσεις να μετατρέψετε τις τελικές προτάσεις σε τελικές μετοχές:

α) *Κῶρος τὰς ναῦς μετεπέμψατο, ὅπως ὀπλίτας ἀποβιβάσειεν.*

β) *Ξενοφῶν ἀνέστη, ὡς δοίην δίκην τῶν πεπραγμένων.*

γ) *Οἱ δικασταὶ τοὺς κακοὺς κολάζουσιν, ἵνα βελτίους γένωνται.*

δ) *Μένων δῆλος ἦν ἐπιθυμῶν ἄρχειν, ὅπως λάβοι πλείω.*

ε) *Δίκαιος γίγνου, ἵνα τῶν δικαίων τύχης.*

Γιάννης Τόλης

**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Διδάσκουσα: Καθηγήτρια Ελένη Χουλιαρά - Ράϊου.
«Αρχαία Ελληνική Γλώσσα - Θεματογραφία II. Αρχαία Ελληνική Γλώσσα 5». Έκδοση: 1.0.
Ιωάννινα 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://ecourse.uoi.gr/course/view.php?id=1494>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

- Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση – Όχι Παράγωγα Έργα, Διεθνής Έκδοση 4.0 [1] ή μεταγενέστερη.

[1] <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

Ως Μη Εμπορική ορίζεται η χρήση:

που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο.

που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο.

που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο.

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.